

MEDIATSIYANING ASOSIY TURLARI VA MODELLARI

Xabibullayev Davlatjon Yulchiboyevich,

Toshkent davlat yuridik universiteti kafedra mudiri,
yuridik fanlar nomzodi, professor

Djalilov Javohir Tulkinovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti magistri

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola orqali hozirda keng tarqalgan nizolarni muqobil usulda hal qilishning turlaridan biri bo'lgan mediatsiyasining ko'p qo'llaniladigan turlari, Mediatsiyaning turli modellari va ularni amaliyotda qo'llash xususiyatlarining qiyosiy tahlili berilgan. Shuningdek, ma'lum bir turdagi nizolarga nisbatan mediatsiyaning qaysi turini qo'llash samarali natija berishiga oid doktrinial qarashlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: mediatsiya, mediatsiya turlari, mediatsiya modellari, umumlashtirilgan mediatsiya modellari.

BASIC TYPES AND MODELS OF MEDIATION

Khabibullayev Davlatjon Yulchiboyevich,

Head of the Department of Tashkent State University of Law,
Candidate of Law, professor

Djalilov Javokhir Tulkinovich,

Master of Tashkent State University of Law,

ABSTRACT

This article provides a comparative analysis of the most common types of mediation, one of the most common types of alternative dispute resolution, different models of mediation and their application in practice. Doctrinal views on which type of mediation is most effective in dealing with a particular type of conflict are also analyzed.

Keywords: mediation, types of mediation, mediation models, generalized mediation models.

ОСНОВНЫЕ ВИДЫ И МОДЕЛИ МЕДИАЦИИ

Хабибуллаев Давлатжон Юлчибоевич,

Заведующий кафедрой Ташкентского государственного
юридического университета,

кандидат юридических наук, профессор

Джалилов Жавохир Тулкинович,

Магистр Ташкентского государственного юридического университета,

АННОТАЦИЯ

В данной статье проводится сравнительный анализ наиболее часто используемых видов медиации, одного из самых распространенных видов альтернативного разрешения споров, различных моделей медиации и особенностей их применения на практике. Также анализируются доктринальные взгляды на то, какой вид медиации наиболее эффективен при разрешении того или иного вида конфликта.

***Ключевые слова:** посредничество, виды посредничества, модели посредничества, обобщенные модели посредничества.*

KIRISH

Mediatsiya faoliyati ijtimoiy amaliyotning turli sohalarida qo'llaniladi. Jamiyatdagi mediatsiya faoliyati avvallari davlat va jamoat tuzilmalarining tomonlarni yarashtirish, nizo va nizolarni hal etish funksiyasi bilan bog'liq bo'lsa, turli mulkchilik shaklidagi tashkilot va muassasalarda bu funktsiya rahbarlar va jamoat tashkilotlari, mehnat jamoalari tomonidan amalga oshirilgan. Zamonaviy sharoitda o'zining murakkabligi, mehnat zichligi va uni amalga oshirish uchun maxsus vakolatlarga bo'lgan ehtiyoj tufayli bu funktsiya izolyatsiya qilingan va mustaqil kasbiy faoliyatga bo'lingan va ko'pincha mediatsiya deb ataladi. Turli mamlakatlarda eng keng tarqalgan tijorat, mehnat va sud protsessida mediatsiya turlari qo'llaniladi. [1]

Tijorat mediatsiya. Chet elda, xususan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi nizolarning aksariyati mediatsiya yo'li bilan hal qilinadi. Ushbu tartib mijozlarning da'volari bilan bog'liq nizolarni hal qilishda, sug'urta da'volari va zararni qoplash bo'yicha da'volarni ko'rib chiqishda (ayniqsa, ko'p odamlar jarohat olgan hollarda), mehnat sharoitlari va ish haqi bo'yicha nizolarni hal qilishda, yirik loyihalarni amalga oshirishda (maqsadli) qo'llaniladi. nizolarni ular yuzaga kelganda hal qilish). Shuningdek faoliyat sohasi qo'shma korxonalaridagi nizolar, korxonalar va menejerlar o'rtasidagi nizolar, korxonaning egalik

huquqi o'zgarandan keyin yuzaga keladigan nizolar ham kiradi. Tadbirkorlik faoliyati natijasida yuzaga keladigan nizolarda tomonlarning manfaatlari ko'pincha to'liq mos keladi. Ushbu turdagi nizolarni hal qilishda muvaffaqiyatning eng muhim tarkibiy qismlari tomonlarning iqtisodiy manfaatlariga tayanishdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mehnat nizolarida mediatsiya. Mehnat to'qnashuvlarining manbai - bu rahbar va xodimlar o'rtasida qarama-qarshi manfaatlarning mavjudligi, bo'limlar va xodimlarning qisqarishi, yangi bo'linmalarining paydo bo'lishi, tashkilotning quyi tuzilmalari (bo'limlari) o'rtasidagi raqobat, ta'sir o'tkazish uchun kurash, ishdagi o'zgarishlar. Ikkala bo'linma va alohida xodimlarning funktsional majburiyatlari va boshqalar. Ishlab chiqarishda aniq va yashirin ziddiyatlar mavjudligi sababli birgalikdagi ish qiyinlashadi, foyda kamayadi, korxonaning iqtisodiy bozordagi mavqei yo'qoladi (mijoz boshqa ishlab chiqaruvchilarni topadi). Mediatorlarning ishtiroki tufayli korxonalar uchun ham, alohida xodimlar uchun ham sud xarajatlari uchun moliyaviy xarajatlar kamaymoqda. Shu bilan birga, mediatsiya faoliyati alohida xodimlar, xodimlar guruhlari, butun bo'linmalar o'rtasidagi shaxsiy nizolar kabi muammolarni hal qilishga qaratilgan; xodimlarni qisqartirish, adolatli ish haqi, tashkilotning ijtimoiy siyosati, xavfsizlik va mehnat sharoitlari masalalari bo'yicha xodimlar va ish beruvchilar o'rtasidagi nizolar; yuridik shaxslar va ularga qarashli korxonalar, raqobatchilar o'rtasidagi nizolar; turli boshqaruv masalalari bo'yicha tashkilot (muassasa)ning turli tarkibiy bo'linmalari rahbarlari o'rtasida "gorizontal" nizolar; kompaniyaning rivojlanish strategiyasi, kasbiy va shaxsiy o'sish masalalari bo'yicha tashkilot ichidagi top-menejerlar o'rtasidagi nizolar. Shubhasiz, manfaatdor tomonlar, jumladan, psixolog-mediatorlarning top-menejment bilan birgalikda mediatorlik faoliyati tufayli kompaniyada qulay psixologik muhit tiklanmoqda. Shuni ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasida mehnat nizolarini hal qilishda mediatsiya va yarashuv tartib-qoidalari hali ham yomon qo'llaniladi.

Sud protsessida mediatsiya. Sud protsessida nizoni hal qilishning muqobil vosita sifatida mediatsiya Anglosakson huquq tizimiga kiruvchi mamlakatlari (Buyuk Britaniya, Kanada, AQSH) tomonidan muvaffaqiyatli sinovdan o'tkazildi. Shundan so'ng sud protsessida mediatsiya tartibi Rossiya, Ukraina, Qozog'iston, Qirg'izistonda sinovdan o'tkazildi. Sud muhokamasida mediatsiyadan foydalanishning jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, nizolarning 85 foizi sudda kelishuvga erishish mediatsiya bilan yakunlanadi [2].

Shuni ta'kidlash kerakki, ilmiy adabiyotlarda mediatsiya shakliga qarab, mediatsiyaning turli ko'rinishlari mavjud - qo'shma mediatsiya (mediatsiya yig'ilishida ikkala tomon ham ishtirok etadi) va yakka tartibdagi mediatsiyasi (mediator taraflar bilan navbatma navbat uchrashuvlar olib boradi), to'g'ridan-to'g'ri mediatsiya, tomonlar va vositachi o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri muloqotni o'z ichiga olgan va bilvosita vositachilik texnik aloqa vositalaridan, internetdan va boshqalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, mediatsiya nizoda ishtirok etuvchi tomonlarning shaxsan ishtirok etishini ham, tegishli hujjatlar asosida ish yurituvchi ularning vakillarining ham ishtirok etishini nazarda tutishi mumkin.

Protsessual xususiyatlariga ko'ra, mediatsiya ochiq (tomonlar to'g'ridan-to'g'ri o'zaro munosabatlarga kirishishi mumkin), yopiq (tomonlarning to'g'ridan-to'g'ri o'zaro ta'siri kutilmaydi) va aralash (tomonlar mediatsiyaning ba'zi bosqichlarida faol o'zaro ta'sir qiladi, boshqa bosqichlarda yakka tartibda va aralash) bo'linadi. Keyingi muzokaralarga tayyorgarlik ko'rish maqsadida mediator bilan o'zaro hamkorlik qilish), shuningdek, bir yoki bir nechta mediatorlar ishtirokidagi vositachilik.

S.I. Kalashnikova mediatsiya muammosi bo'yicha xorijiy manbalarni tahlil qilish asosida mediatsiya turlarini aniqlashga bosqichli yondashuvni taklif qiladi: umumiy daraja (nizolarning oldini olish va allaqachon yuzaga kelgan nizolarni hal qilishga qaratilgan mediatsiya) va maxsus (mediatsiyalar). umumiy darajadagi vositachiliklarning batafsil tavsifi va ularning natijalarini aniqlashtirish va konkretlashtirishga qaratilgan)[3].

Mediatsiyaning turli modellarini asoslovchi mualliflarning asarlari shubhasiz qiziqish uyg'otadi. V.L.Klimentov o'z ishida mediatsiya modellarining quyidagi tasnifini beradi:

dialog davomida mediatsiya va nizo ishtirokchilari bir-biriga doimiy ta'sir ko'rsatadigan bayoniy mediatsiya, mediatsiya esa ishtirokchilar o'z fikrlarini bildirish jarayoniga o'xshaydi. Sodir bo'layotgan narsalarga qarashlar;

mediatsiya o'zgaruvchan bo'lib, tomonlarga mediatorning ko'rsatmalariga rioya qilmasdan, mediatsiya jarayonini o'zlari belgilash imkoniyatini berishga asoslangan "tushunish" tamoyiliga asoslangan, bunda asosiy e'tibor nizoni tomonlarning o'z va boshqa tomonning istiqbollari, ustuvorliklari va manfaatlarini chuqurroq anglashi orqali hal qilishga qaratilgan bo'lsa;

ekotizim yoki tizimga yo'naltirilgan mediatsiyada, uning asosiy vazifasi oilalarga yaqinlashib kelayotgan o'zgarishlarni engish va bolalar bilan normal munosabatlarni saqlashga yordam berishdir;

muammoni hal qiluvchi mediatsiya, agar asosiy e'tibor pozitsiyalarga emas, balki odamlarning manfaatlariga qaratilgan bo'lsa (mediator birinchi navbatda tomonlarni o'z pozitsiyalarini bayon qilishga taklif qiladi va shundan keyingina tomonlarning manfaatlari va ehtiyojlari umumiy ekanligini tan olishga yordam beradi).[4]

L.Riskin mediatorning turli modellarining mezonlarga asoslangan tavsifini taklif etadi:

mediatorning roli (u tomonlarga kelishuvni ishlab chiqishda yordam berish bilan cheklanadimi (yordamchi mediatorlik) yoki mediator huquqiy yoki boshqa baho beradimi? nizoni hal qilish va tomonlar bilan maslahatlashish (baholovchi mediatsiya);

mediatsiya predmeti (ko'rib chiqish predmeti mediatsiyaga taqdim etilgan nizo bilan chegaralanadimi yoki muzokaralar davomida mavzu kengayadi va boshqa mavzular ko'rib chiqilishi mumkinmi). [5]

Ushbu ikki mezondagi farqlarning kombinatsiyasiga asoslanib, u mediatsiyaning to'rtta modelini ajratadi:

- keng mavzuli baholovchi mediatsiya;
- tor mavzu bilan baholovchi mediatsiya;
- keng mavzu bilan mediatsiyani osonlashtirish;
- tor mavzu bilan mediatsiyani osonlashtirish.

Boshqa bir tadqiqotchi N. Aleksandr, mediatsiyaning turli modellarini tavsiflab, ularni tavsiflashning ikkita mezonini belgilaydi. Birinchisi, mediativ muzokaralarida tomonlarning o'zaro hamkorligini o'z maqsadi nuqtai nazaridan tavsiflaydi. [6] Ushbu mezonga ko'ra,

muallif pozitsion muzokaralarni ajratib ko'rsatadi (maqsad - tomonlar o'rtasida murosaga kelish orqali cheklangan resursni taqsimlash);

integratsiyon mediatsiya (maqsad - bahsli vaziyatga printsipial jihatdan yangi, nostandart, ijodiy yechim topish);

tomonlarning munosabatlarini tiklashga qaratilgan mediatsiya (maqsad - shaxslar yoki guruhlarning munosabatlarini o'zgartirish).

Ikkinchi mezon muzokaralar jarayonida mediatorning rolini, uning vakolatlarini tavsiflaydi. Muallif nuqtai nazaridan, mediator nizolarni hal qilish tartibi darajasidagi muzokaralar jarayoniga aralashishi mumkin (mediatorning vazifasi mediatsiya jarayonining barcha qoidalariga rioya etilishini ta'minlashdan iborat, shu bilan birga u mediatsiyaning mazmuniga tegmaydi). nizoning o'zi va tomonlarga hech qanday yechim taklif qilmaydi) va nizoning mazmuni (mediator nizoning barcha nozik

tomonlarini o'rganadi va tomonlarga bu borada o'z fikrini bildirishi, ekspert bahosini berishi, o'z yechimini taklif qilishi mumkin) . Shu bilan birga, N. Aleksandr mediatsiyaning oltita turini aniqlaydi:

- ekspert mediatsiyasi;
- kelishuv mediatsiya;
- "dono maslahat" mediatsiya;
- klassik mediatsiya (yordamchi mediatsiya);
- an'anaviy mediatsiya;
- transformatsion mediatsiya.

Boule.L., Nesic.M.larning yondashuvlari boshqa tadqiqotchilarning yondashuvlardan farqli bo'lib, ular modellarni ajratib turadi. Ular:

- terapevtik mediatsiya;
- nizolarni baholash mediatsiya;
- "hisoblangan" mediatsiya;
- nizoni hal qilishda mediatsiya yordami. [7]

Ko'rinishidan, hisob-kitob modeli tijorat vositachiligi turiga tegishli bo'lib, pozitsion muzokaralar varianti bo'lib, nizoni resurslarni adolatli taqsimlash orqali hal qilishga qaratilgan. Nizolarni ko'rib chiqish mediatsiyasi sud protsessi sohasini anglatadi va bu ish bo'yicha sud qaroriga iloji boricha yaqinroq bo'lgan kelishuvni tuzish orqali uni hal qilishga qaratilgan protsedura tushuniladi. Ushbu modelning xususiyati shundaki, mediator nafaqat muzokaralar jarayonini tashkil qiladi, balki nizo mazmuni bo'yicha o'z fikrini bildirish huquqiga ega.

XULOSA

Mediatsiyaning terapevtik modeli tomonlar o'rtasidagi do'stona munosabatlarni tiklashga qaratilgan bo'lib, uni ijtimoiy, maishiy va mehnat munosabatlaridagi nizolarni vositachiligi deb tasniflash mumkin. Ushbu soha, shuningdek, tomonlarning o'zaro manfaatlarini hisobga olgan holda nizolarni hal qilishga qaratilgan protsedura sifatida mediatsiyaning klassik, integrativ modelini ham o'z ichiga oladi. U integrativ muzokaralar modeliga asoslanadi ("Garvard usuli").

Shunday qilib, uni hal qilish uchun qo'llaniladigan nizolar toifasiga ko'ra mediatsiyaning har xil turlarini ajratish mumkin. Mediatsiya turlari predmet sohasining xususiyatlariga, konfliktli vaziyatlar obyekt va subyektlarining xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlariga qarab, ularning o'ziga xos turi doirasida amalga oshiriladi.

REFERENCES

1. Романова Н.М. Медиация: социально-психологические аспекты: учеб пособие для студ. фак. психологии, обучающихся по спец. «Психология». Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2014. 97 с.
2. Сабитова Ж.С., Смаилова А.А. Медиация. Новый подход к разрешению конфликтов // Наука, новые технологии и инновации. Бишкек: Наука и новые технологии, 2012. С. 233 – 235.
3. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции. – Екатеринбург, 2010. 258с
4. Климентов В.Л. Медиация в схемах и таблицах. М.: Радуница, 2011. 160 с.
5. Riskin L.L. Mediation orientations, strategies and techniques // 12 Alternatives to high cost litig. 1994. P. 111 – 114
6. Alexander N. The Mediation Meta Model: Understanding Practice Around the World // [www.apmecunisa.edu.au/apmf/2008/papers/KEYNQTE NADJA.pdf](http://www.apmecunisa.edu.au/apmf/2008/papers/KEYNQTE%20NADJA.pdf)
7. Boule L., Nesic M. Mediation: principles, process, practice. London, 2014.
8. Мережкина М.С., Мясоедова Н.Н. Медиация как альтернативный способ разрешения правовых конфликтов. Волгоград: Бланк, 2011. 88 с.
9. Сабитова Ж.С., Смаилова А.А. Медиация. Новый подход к разрешению конфликтов // Наука, новые технологии и инновации. Бишкек: Наука и новые технологии, 2012. С. 233 – 235.